

ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸੁਖੜ ਸਰੂਪ॥
 ਇੱਛ ਪੁਨੇ ਮਨ ਕੰਤ ਸੁਆਮੀ॥
 ਮਗਲ ਸੰਤੋਖੀ ਦੇਰ ਜੇ ਨਾਨੀ॥
 ਸਤ ਪਰਵਾਰੈ ਮਾਹਿ ਸਰੇਸਟ॥
 ਮਤੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਰ ਜੇਸਟ॥
 ਧੰਨ ਸੁ ਗ੍ਰਿਹ ਜਿਤੀ ਪੁਰਾਣੀ ਆਈ॥
 ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੁਖੇ ਸੁਖਿ ਵਿਆਹੀ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸਰੱਬਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਜਿਊਣ ਦਾ ਢੰਗ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪੁਰਖ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵ ਨਾਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਇਕ ਨਾਰੀ ਜੀਵ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਪੁਰਖ ਰੂਪੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਜਨਮ ਧਾਰਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਨਾਰੀ ਇਕ ਮਾਂ, ਭੈਣ, ਪੁੱਤਰੀ, ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਨਾਰੀ ਸਦਗੁਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਤੀ ਰੂਪੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਾਸੀ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਪਤੀ ਸਮਰਪਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਮੁੱਖ ਲਈ ਸੁਚੱਜੀ ਨਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਸੁਚੱਜੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਚੰਗੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਧਾਰਨ ਵਾਲੀ ਨਾਰੀ। ਸੁਚੱਜੀ ਜੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ (ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ) ਦੀ ਸੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਜੀਵ ਨਾਰੀ (ਆਤਮਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ (ਪਤੀ) ਦੇ ਮੇਲ ਦੀ ਆਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉੱਚ ਸਥਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਨੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਨੀਯਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਮਰੱਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਵੈਮਾਣ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ:

ਭੰਡ ਜੰਮੀਏਂ ਭੰਡ ਨਿੰਮੀਐ ਭੰਡ ਮੰਗਣੁ ਵੀਆਹੁ॥
 ਭੰਡਹੁ ਹੇਵੇ ਦੇਸਤੀ ਭੰਡਹੁ ਚਲੈ ਗੁਰੁ॥
 ਭੰਡ ਮੁਆ ਭੰਡੁ ਗਲੀਐ ਭੰਡਿ ਹੇਵੈ ਬਝਾਨ॥
 ਸੇ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਏ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ॥
 ਭੰਡਹੁ ਹੀ ਭੰਡ ਉਪਜੇ ਭੰਡੈ ਬਾਝ ਨਾ ਕੋਈ॥

ਨਾਨਕ ਭੰਡੇ ਬਾਰਗ ਏਕੇ ਸਾਚਾ ਸੇਈ।

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਔਰਤ ਦੇ ਗਰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਜਨਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਔਰਤ ਤੋਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਧਰਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਜੋ ਔਰਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਜਨਮਿਆ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਮੰਨਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਹਿਯੋਗੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਰੀ ਦੇਹ ਕੋਈ ਸਰਾਪ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਰਦ ਵੀ ਨਾਰੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਸਦਕਾ ਹੀ ਪਰਮ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਪਰਮ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਨਾਰੀ ਦੇਹ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾਤਮਕ ਅਤਿਰਿਕਤਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਨਾਰੀਤਵ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪ੍ਰਸੰਸ਼ਾ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਗੌਰਵਮਈ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬੇਟੀ ਫਰੀਡਨ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਚਿੰਤਕ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਰੀਵਾਦ ਰਹੱਸਤ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਵੀ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਫਰੀਡਨ ਅਨੁਸਾਰ ਮਰਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਰੀਤਵ ਦੇ ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੈ। "ਪ੍ਰਥਵਾਕ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਜ ਆਪਣੀ ਨਾਰੀਤਵ ਨੂੰ ਪਰਿਪੂਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨਾਰੀਤਵ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਸਮਝਣ ਦੇ ਵਹਿਮ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੀ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਰਦ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਬਜਾਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅਮਲ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੇ, ਇਹ ਨਾਰੀਤਵ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਨਰ ਦੀ ਕਾਮ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪਾਲਣਪੋਸ਼ਣ ਵਿਚ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।"

ਤਜੈ ਗਿਰਸਤ ਤਣਿਆ ਬਨਵਾਸੀ ਇਕ ਖਿਨੂ ਮਨੂਆ ਟਿਕੈ ਨਾ ਟਿਕਾਈਆਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਨਿਆਸੀ ਲੋਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਤੋਂ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਪਾਲਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀ ਐਸੀ ਵਡਿਆਈ। ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਵਿਚੇ ਗਤਿ ਪਾਈ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਚੰਗੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੱਧਕਾਲ ਵਿਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਮਿਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਮੁੱਢ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਔਰਤ ਰੋਜੀ ਕਮਾਉਣ ਅਤੇ ਖੇਤੀ, ਵਪਾਰ ਆਦਿ ਦੇ ਕੰਮ ਮਰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਔਰਤ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਤੱਕ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਮੀਰ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਮਾਜਿਕ ਦਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਓ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੀ

ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਦਸੂਰਤ ਦਿਸਣ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਣ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਈ ਔਰਤ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਨਾਰੀ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਗੁਣ ਨਰ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਨਾਰੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਢੇਲ ਗਵਾਹ ਮਦਰ ਪਸੂ ਨਾਰੀ ਤੀਨੋਂ ਤਾਰਨ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ। ਵੱਖ^ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਔਰਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬੁਰਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਔਰਤ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਔਰਤ ਬਾਰੇ ਬੁਰਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਜਿਨ ਸਿਰ ਮੋਹਨ ਪਟੀਆ

ਮਾਂਗੀ ਪਾਇ ਮੰਧੂਰ।।

ਮੇ ਸਿਰ ਕਾਤੀ ਮੁੰਨੀਅਨ ਗਲ ਵਿਚ ਆਵੇ ਪੁੜਿ।

ਮਹਲਾ ਅੰਦਰਿ ਹੋਦੀਆਂ ਹੁਣ ਬਰਣਿਨ ਮਿਲਣ ਹਦੂਰਿ।।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਔਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੰਗਰ ਮਰਿਆਦਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੌਂਪਿਆ। ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਲੰਗਰ ਛਕਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਨ।

ਨੀਚਾ ਅੰਦਰ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਨੀਚੀ ਹੂ ਅਤਿ ਨੀਚੁ।

ਨਾਨਕ ਤਿਸ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਾਥਿ ਵਡਿਆ ਸਿਉ ਕਿਆ ਰੀਸ

ਜਿਥੇ ਨੀਚ ਸਮਾਲੀਅਨਿ ਤਿਥੈ ਨਦਿਰ ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਭਗਤੀ ਧਰਮ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਨ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਖ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹਨ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਉਹ ਨਵੀਨਤਮ ਧਰਮ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਔਰਤ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮਾਤਾ, ਨਾਨਕੀ, ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਉਹ ਔਰਤਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਔਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰਪੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਵਿਚ ਵੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਜਨਣੀ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

- 1 ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਿੰਤਨ: ਅਜੋਕੇ ਸਰੋਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪਟਿਆਲਾ, 2019, ਪੰਨਾ-213.
- 2 ਡਾ. ਪਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਸਿੱਖ ਅਧਿਐਨ, Gracious Books, New Delhi, 2014, ਪੰਨਾ-266.
- 3 ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ, ਪੰਨਾ-215.
- 4 ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ-627-28.
- 5 ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ, ਪੰਨਾ-220.
- 6 ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-221.
- 7 ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 835.
- 8 ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 661.
- 9 Hari Ram Gupta, History of Sikhs (Vol.1), Munshiram Manohar Lal, New Delhi, 2008, p. 27.
- 10 The Journal of Religious Studies, Vol. XIX, No. 1, Punjabi University, Patiala, 1991, p. 75.
- 11 ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ-417.
- 12 ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ-15.